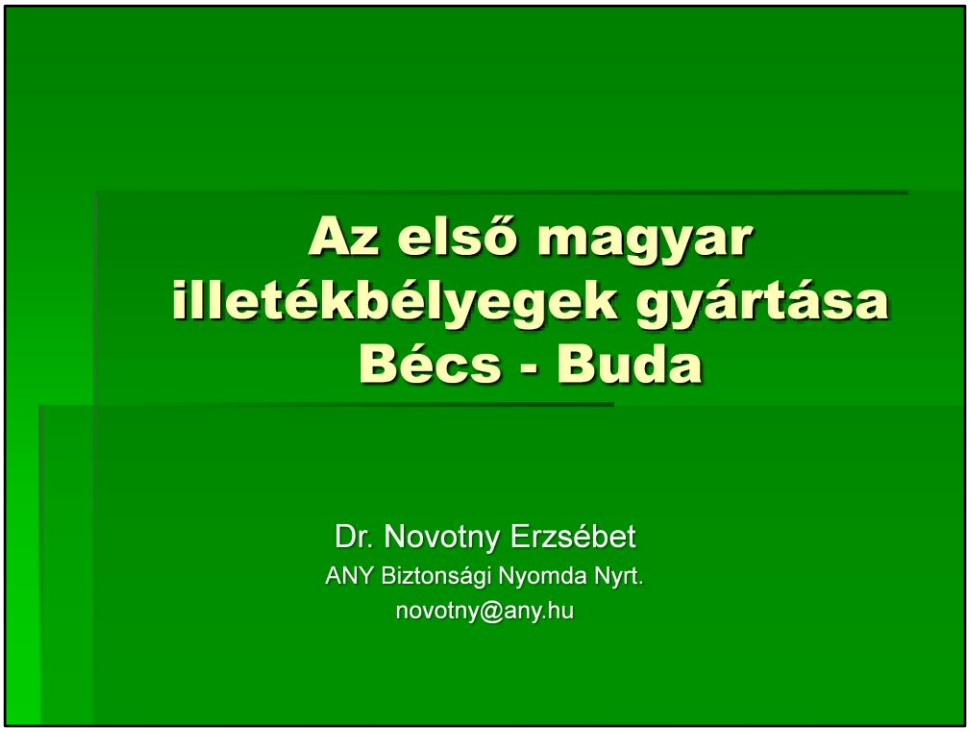

Előadásomban a klasszikus illetékbélyeg-kibocsátásokat főleg a fizikai megvalósítás oldaláról mutatom be Önöknek. Szó lesz a bécsi K. K. Udvari és Állami Nyomdában alkalmazott technológiákról, valamint ezek magyar adaptációjáról is.

Illetékbélyeg – védett értékcikk

Alkalmazott védelem

Alapanyag – vízjel, felületi kezelés
Grafikai megjelenés – egyedi vonalstruktúra (levélerezet), metszet
Nyomtatási mód – kombinált (magasnyomtatás és metszet mélynyomtatás)
Kikészítés – enyvezés, perforálás (gyártó specifikus lehet)

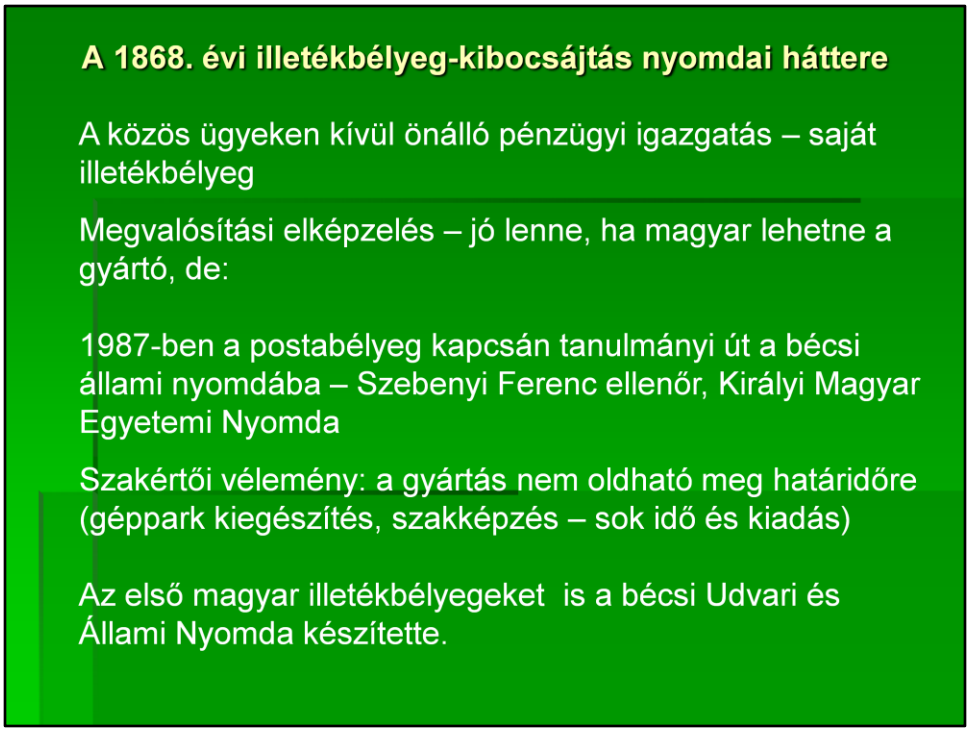
Először nézzük meg, hogy mi is az illetékbélyeg nyomdaipari szempontból? Ez egy értékcikk, amely használója számára igazolja, hogy az adott állami szolgáltatás díját megfizette.
A kibocsátó számára fontos, hogy a forgalomban ezek csak egyszer jelenjenek meg, illetve csak azok a darabok jelenjenek meg, amelyekért ő szedte be a szolgáltatás árát. A nyomda számára ezért elengedhetetlen, hogy az újrafelhasználás ellen, illetve a hamisítás ellen is védje ezeket az objektumokat.

A hamisítás elleni védelem minden esetben az adott kor műszaki színvonalának megfelelő legújabb eszköztárat igényelte – csak így előzhették meg a hamisítókat. Ezen kívül a tervezők és nyomdászok számára is fontos, bizalmi munka volt, melyet megfelelő, innovatív tudással láttak el.

A védelem az illetékbélyegeknél több elemre is kiterjedhet. A papír, a grafika, a nyomtatási és kikészítési mód is tartalmazhat ilyeneket.

A papír alapanyag általában vízjeles és felületileg kezelt. A grafika egyedi vonalstruktúráját a levélerezet minta adja, illetve a finomvonalú metszet biztosítja. Kombinált nyomtatási módot alkalmaztak, magasnyomtatást és metszet mélynyomtatást. Gyártó specifikus a kikészítés, az enyvezés és perforálás is.

A képen a hamisítás elleni védelem evolúciója látható, a viszonylag egyszerű szignettától az 1854-ben bevezetett illetékbélyegig.

Nézzük meg az 1868. évi illetékbélyeg kibocsátás nyomdai hátterét.
Tudjuk, hogy egy 1867. március 8-i keltezésű megállapodásban azt irányozták elő, hogy a magyar pénzügyi igazgatás saját illetékbélyegeket készíttet és bocsát ki. A bécsi Pénzügyminisztérium a magyar nyomdai háttér kialakításáig, átmenetileg osztrák bélyegeket biztosított volna a magyar pénzügyekhez, amelynek bevételét magyar számlára írták volna jóvá a bélyegek előállítási költségeinek megtérítése mellett.
A magyarok viszont azt szerették volna, hogy a korábbi osztrák illetékjegyeket a lehető leghamarabb kivezessék a forgalomból, amit a bécsi Állami Nyomda segítségével meg is tettek.
Így következhetett be, hogy az első postabélyegekhez hasonlóan az első magyar illetékbélyegeket is a bécsi Udvari és Állami Nyomda készítette.
A bécsi Pénzügyminisztérium a magyar adóhatóságokat az illetékek beszedésére való berendezkedésben, az ehhez szükséges kapcsolatok kialakításában segítette.

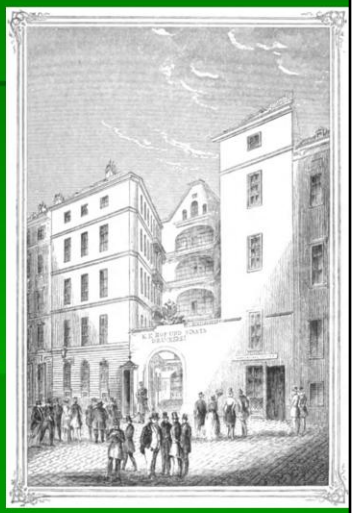
K.K. Hof- und Staatsdruckerei

1804-1827 Josef Vincenz Degen igazgatása
Hivatalos nyomtatványok, értékcikkek
Wiener Zeitung

1827-1840 Anton von Wolfrath igazgatása
1831 a Lembergi fióknyomda alapítása

1841-1866 Alois Auer Ritter von Welsbach igazgatása
1844-től keleti nyelvek betűkészletének növelése
Technológiai megújulás, kutatás-fejlesztés
Oktatás a képzett munkaerő biztosítására
Reprezentáció
1851 Temesvári fióknyomda alapítása

1867-1892 Anton von Beck igazgatása
Gazdasági racionalizálás
1888-tól új épület

Singerstraße 26./Seilerstätte 8.

Néhány szót a gyártó nyomdáról.

1860 körül a bécsi állami nyomda a párizsi után a korszak legnagyobb és legkorszerűbb nyomdája volt, ezer fős létszámmal, saját munkaerő-képzési programmal.
A nyomdát még mint magánnyomdát 1804-ben Josef Vincenz Degen alapította, majd 1814-ben alakult át udvari beszállítóból állami nyomdává.

Állami nyomdaként működésének célja a nyomtatványgyártás az államigazgatás számára szigorú számadással, a közzétételig titkosan és gazdaságosan.
A keleti nyelvű könyvek nyomtatása terén is nagy sikereket ért el. 1845-ben 35 féle keleti betűtípussal rendelkezett.

A nyomda vezetőinek tényked ése egy-egy hosszabb időszakot határozott meg a nyomda életében.

1804-1827 Josef Vincenz Degen igazgatása
Nyomtatványok, Wiener Zeitung – a kormány hivatalos lapja
1827-1840 Anton von Wolfrath igazgatása
1831 a Lembergi fióknyomda alapítása
1841-1866 Alois Auer von Welsbach igazgatása
1844-től keleti nyelvek betűkészletének növelése
Technológiai megújulás, kutatási eredmények hasznosítása
Oktatás a képzett munkaerő biztosítására
Reprezentáció (világkiállítás, vezetett nyomdalátogatások)
1851 Temesvári fióknyomda alapítása
1867-1892 Anton von Beck igazgatása
Gazdasági racionalizálás
1888-tól új épület

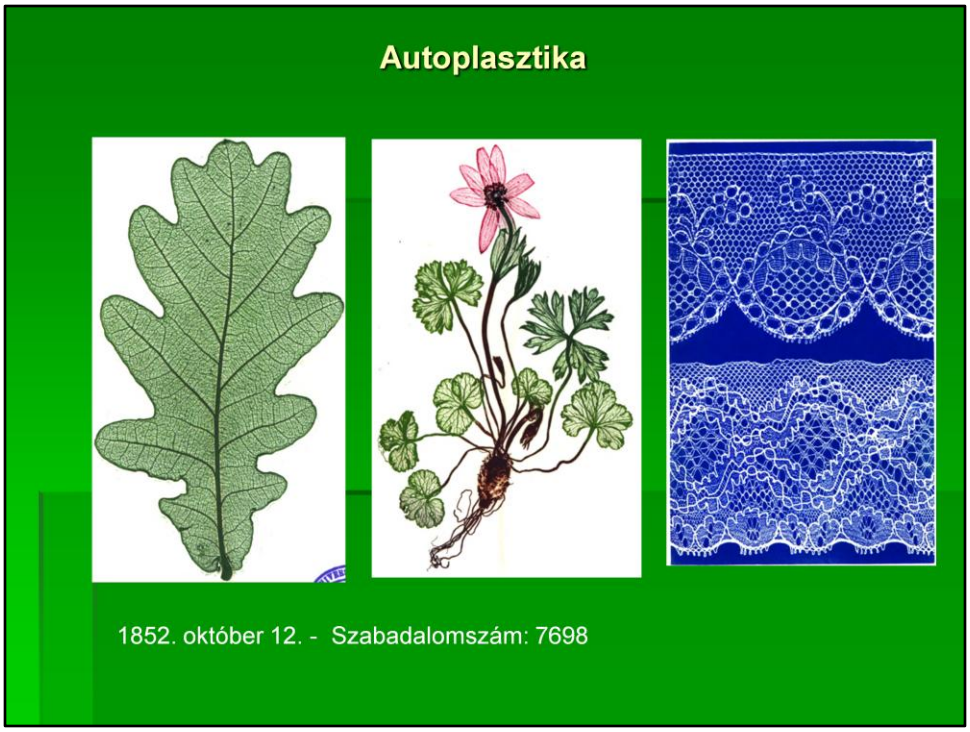

A nyomda Alois Auer vezetése alatt és fejlesztései által emelkedett ki a nyomdák közül, és vált alkalmassá a legbonyolultabb feladatok ellátására is.

Néhány szót az ő személyéről: nagy szakmai műveltséggel, alkotó gondolkodásmóddal és páratlan munkabírással rendelkezett. 1850 körül már a világ első sokszorosító intézetei között emlegették az akkor 800-nál több alkalmazottal működő bécsi állami nyomdát. Auer többek között a saját maga által kifejlesztett betűrendszer (Auer tipometria) szerint újraöntette a nyomda betűit, az alkalmazott betűcsaládok számát jelentősen megnövelte, a fasajtók helyett nagyobb nyomásfelületű vassajtókat, ill. gyorssajtókat hozatott, minden technológiai újítást támogatott (kemitipa, réz- és acélmetszés, galvanográfia, fotográfia, hialográfia, a kőnyomtatás különböző módozatai stb), ezekről mintanyomatokkal illusztrált könyvet is írt. Nemcsak alkalmazta a munkatársakat, hanem szakképzést is biztosított számukra, illetve a fiatalok számára.
A kormányhivatalok bürokráciája azonban magas kitüntetései és 24 érdemrendje ellenére akadályozta munkájában, 1866-ban megvált a vezetői poszttól, de még 1868-ban is segítette a nyomda munkáját.

Szakképzettsége: kéziszedő, nyelvtanár
Tevékenységei: kéziszedő, gimnáziumi nyelvtanár, fogalmazó, nyomdaigazgató, szakíró, feltaláló, illusztrátor
1828-1836 betűszedő
1837-1838 gimnáziumi nyelvtanár Linzben
1839-1840 Szakmai tanulmányút (Németország, Svájc, Franciaország, Anglia), Metternich pártfogoltja
1841-68-ig a bécsi állami nyomda alkalmazottja, 1841-1866-ig igazgatója

Technológiai és nyomdafejlesztések
Auer-féle tipometria
Gazdag betűkészlet
Találmányok (autoplasztika (1853), mikrotipia,
tekercspapírról nyomtató gép (1858)
Szakirodalmi tevékenység

Auer kifejlesztett, és az osztrák szabadalmi hivatalnál 1852. október 12-én be is jelentett egy autoplasztika vagy fiziotípia néven ismertté vált sokszorosító eljárást, amelyet később az illetékbélyegek gyártásánál hasznosítottak. (szabadalomszám 7698)

Az említett eljárás során a természetből származó tárgyat, illetékbélyeg esetén a falevelet rézlap segítségével puha ólomlapba préselték. Az ólomlenyomat tökéletesen tartalmazta az eredeti levél legfinomabb mintázatát is. Nagyobb példányszámú nyomtatási igény esetén a lenyomatról galván-másolatok készültek, ezekről történt a nyomtatás, az illetékbélyegek esetében magasnyomtatás, de réznyomó forma előállítása is lehetséges volt.
Amennyiben a sokszorosítani kívánt tárgyat meg szerették volna őrizni a tárgyról arabgumi másolatot készítettek, és ezt a másolatot ezüsttaralmú oldattal bekenve tették galvanizálásra alkalmassá. A nyomtatás a galván-másolatról történt.

A dián látható autoplasztikai nyomatok a nyomda mintakönyvéből származnak.

Auer az eljárást a szignetták hamisítás elleni védelmének fokozására is alkalmasnak gondolta, különféle falevelek lenyomatait felhasználó grafikai tervei láthatók a dián.

Ez az ötlet később a felragasztható illetékbélyegeknél került felhasználásra, kissé módosított formában.

Az első magyar illetékbélyeg tervezése

Kiindulási alap – az 1866. évi osztrák kiadású illetékbélyeg

A magyar illetékbélyegek gyártásánál két lehetőségre gondoltak: vagy az 1867. évi postabélyegekről szóló megállapodáshoz hasonlóan, a birodalom mindkét felében elfogadható bélyegképet alkalmaznak, vagy a későbbi magyarországi gyártásra alkalmas új bélyegtervek készülnek.

A nyomda jelezte, hogy az illetékbélyegek tervezése problémásabb, mint a birodalom mindkét felén egyaránt használható szimbólumot tartalmazó a postabélyegeknél volt, illetve az értékjelzés is nehézségeket okoz, mert a forintos címleteknél a rövidítés az osztrák területre „fl” (latinból) a magyar területre viszont „ft”. A nyomda emiatt inkább az eltérő grafikájú illetékbélyegek tervezését javasolta.

A nyomda számára neves művészgárda készítette a különféle értékpapírokhoz és értékcikkekhez, például bankjegyekhez, részvényekhez, bélyegekhez a grafikai terveket. A magyar illetékbélyegekhez akkor rendelkezésre álló 33 grafikai terv közül 28 darabot az okmánybélyegek számára választottak ki, ebből a forintos címletekhez az allegorikus alakokat, a többit pedig a krajcáros címletekhez rendelték. A fennmaradó öt rajzból, egyet a naptárak (6 kr), kettőt a hírdetvények (1 és 2 kr) és az utolsó kettőt az újságbélyegek (1 és 2 kr) illetékbélyegéhez rendelték. A jelentésben megerősítették, hogy a tervek kompozíciói általában jól sikerültek és bélyeggyártásra alkalmasak.

Az itt látható festmények fényképészeti úton jól feldolgozhatók voltak. A finom tollrajzok szintén kiváló minőségűek.

Megfigyelhetjük, hogy az új bélyegképek a Koronával fedett magyar címert vagy a Koronát önmagában tartalmazzák. Az első magyar bélyegek megjelenése az osztrák bélyegek megoldásait utánozta. Hasonlóan az osztrák bélyeghez, a bélyeg felső részében gömbölyített, fekete színnel nyomtatott címerpajzsot ábrázolnak, amely alatt az autoplasztikai levélerezet kínál helyet az érvénytelenítésre. A bélyegkép alatti ívelt szöveg is hasonlóan ismétli meg a címletértéket. A kerek bélyegkép alatti ívelt feliratot azonban a lemezekbe vésték. Az osztrák bélyegek kivitelének utánzása olyan mérvű volt, hogy az egykrajcáros nem kerek, hanem négyzetes bélyegképű lett, a ½ krajcáros címlettel együtt. E két címlet értékének ívelt megismétlését ezért a többi címlettől eltérően, magában a bélyegképben helyezték el.

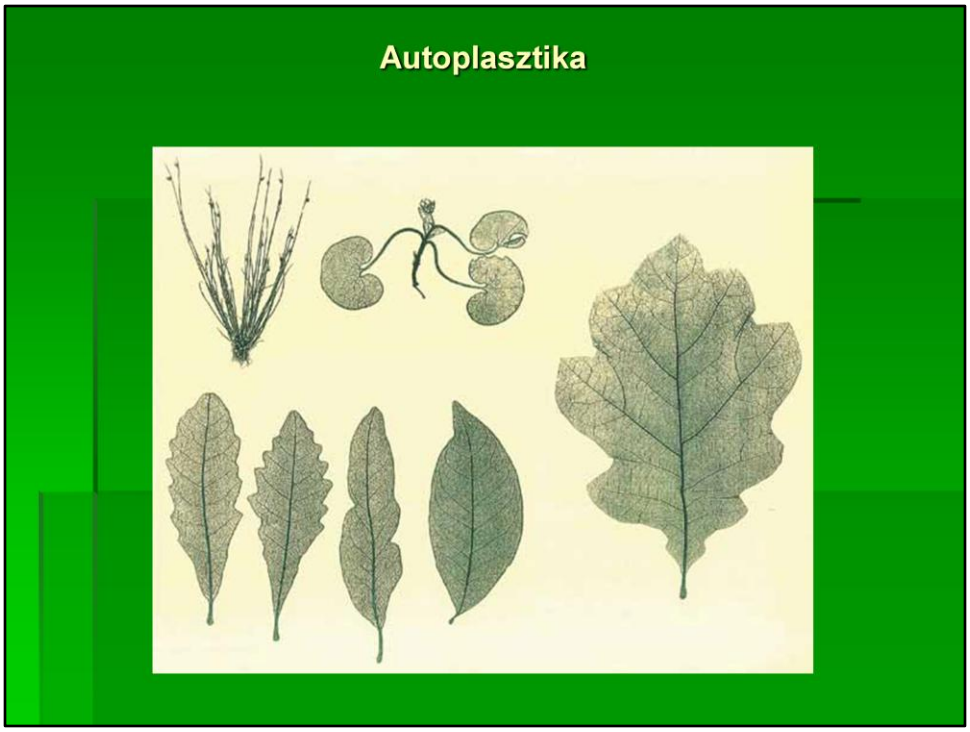

A kiválasztott rajzokat fényképészeti úton kívánt méretűre kicsinyítették, majd az eredeti grafikához hasonlítva retusálták, korrigálták, hogy metszésre alkalmassá tegyék, és metszésre átadták a következő részlegnek.

Az illetékbélyegek kapcsán a formakészítés költségeit is ismerjük: a kicsinyítés és metszés 3.600 ft, az anyalemezek elkészítése 1.130 ft a nyomólemezek gyártáshoz szükséges 44 magasképű munkalemez 2.264 ft, végül a nyomtatáshoz szükséges 55 mélyképű rézlemez 689 ft költségű volt. A hírlapilletékek két új könyv-nyomó dúca 50 forintba került. Az iratokban ez alkalommal említik első alkalommal a bélyegrajzok véséshez történő fotográfiai kicsinyítését.

A képen egy rajzasztalt is láthatunk, ahol a réznyomtatáshoz szükséges munkálatokat végezték.

Az alnyomathoz vagy háttérhez autoplasztikai eljárást alkalmaztak.
Az okmánybélyegekhez csak két méretet választottak: a krajcáros címletek levélerezetének autoplasztikája a 45 kr C.M, míg a forintosok a 14 ft C.M. névértékű osztrák bélyegek méretében készültek.
A krajcárosok erezete is azonos, a forintosoké szintén, így ezekhez csak kétféle autoplasztikai nyomólemezre volt szükség. A levélerezet az osztrák bélyegekétől eltér, hiszen ezekhez új leveleket használtak.

A dián azt a részleget láthatjuk, ahol az előkészítő műveletek zajlottak, például az autoplasztikai elem kontaktmásolása.

A bélyegek grafikai kialakítását egyébként olyan sikeresnek tartották, hogy évekkel később, az 1879-es kiadás előkészítése során példaként említették.
A Pénzügyminisztérium az Udvari és Állami Nyomdának „a levélerezet jobb kontaktmásolatát javasolja, ahogy az például a magyar bélyegek esetében is látható”.
Miután a Pénzügyminisztérium a bélyegrajz jól láthatóságának fontosságát is hangsúlyozta, a válaszban a nyomda részéről is azt közölték, hogy az 1879-e kiadás vésésnél a magyar bélyegek „könnyed”, azaz vékonyabb vonalú véseteit vették mintául.

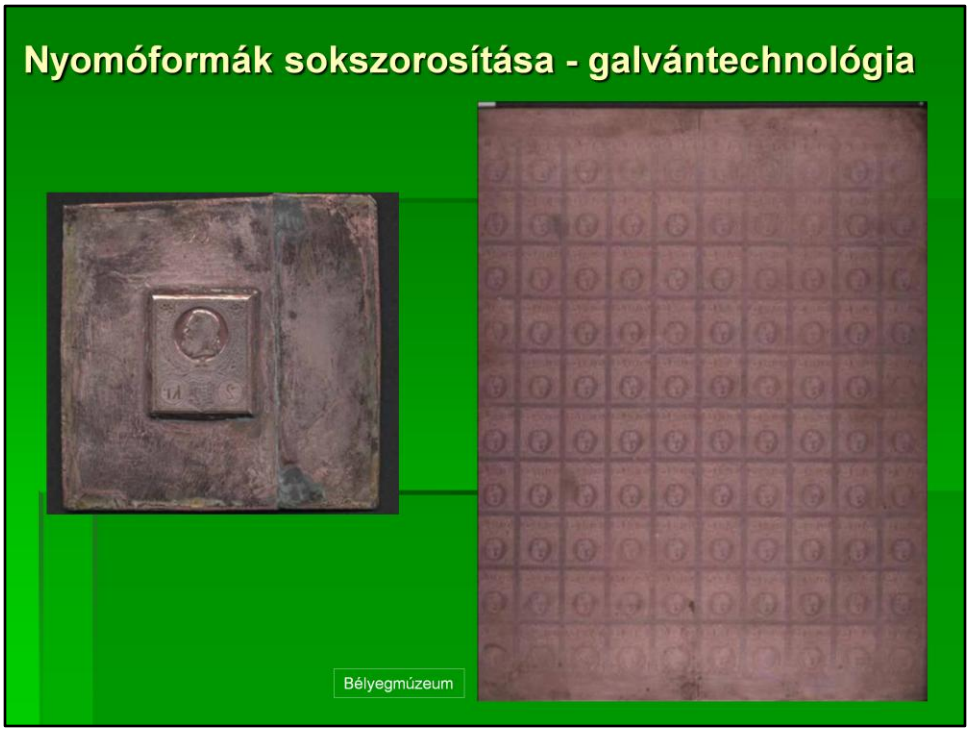

A vésetek és az autoplasztika elkészülte után ezek sokszorosítása, nyomóformává alakítása következett mind a metszetnyomtatás mind a magasnyomtatás számára.

Itt már lett volna feladata a leendő magyar kivitelezőknek is, mert eredetileg arról volt szó, hogy a nyomólemezeket előállító galvanoplasztikai fázis kezdetekor Magyarországról Bécsbe küldik azokat a szakembereket, akiknek ezt a műveletek el kell sajátítaniuk.

Erre megfelelő nyomda és személyek hiányában azonban akkor nem került sor, mert Szebenyi, az Egyetemi Nyomda ellenőre, galvánrészleg hiánya miatt továbbra sem találta erre alkalmasnak a nyomdájukat.

A technológia átvételére végül csak az 1869. évi gyártásoknál került sor.

A dián kétféle galvánforma látható, amelyek postabélyegekhez készültek, és a Bélyegmúzeum őrzi őket. A baloldali magasnyomtatásra alkalmazható tömöntés után, a jobboldali pedig egy metszetnyomó forma.

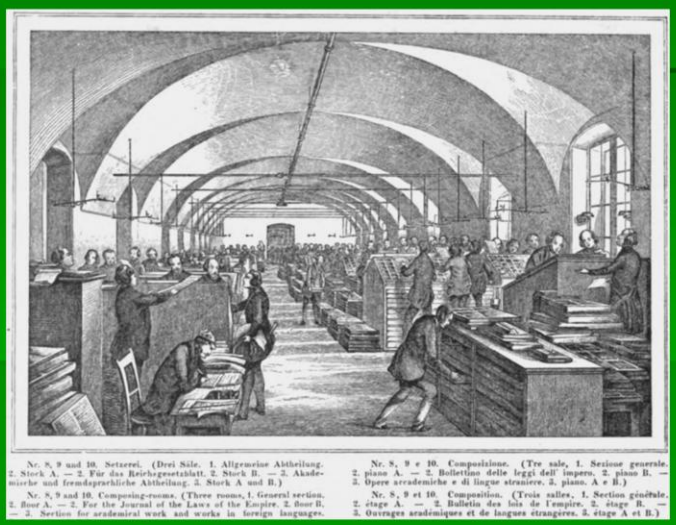
Az első illetékbélyegekhez kapcsolódóan tudomásom szerint sajnos nem állnak rendelkezésre hasonló formák.

A galvánmásolatokról sztereotípiakészítéssel további másolatokat nyerhettek, majd azokat galvanizálhatták a tartósság és jó festékátadás érdekében, vagy a képen látható módon, tömöntvény testtel látták el a galvánmásolatokat.

Az értékbenyomásokhoz és egyéb szövegekhez közvetlenül vagy közvetve, saját betűmetszőik által tervezett és a saját betűöntödéjükben előállított betűkkel készültek a nyomóformák. A betűk Auer-féle tipometriája, amely eltér a más nyomdákban használtaktól, szintén védelmi faktor volt.

Az illetékbélyeg gyártásához alkalmazott technológiák a bécsi Udvari és Állami Nyomdában

Nr. 8, 9 und 10. Setzerei. (Drei Säle. 1. Allgemeine Abtheilung. 2. Stock A. — 2. Für das Reichsgesetzblatt. 2. Stock B. — 3. Akademische und fremdsprachliche Abtheilung. 3. Stock A und B.)

Nr. 8, 9 and 10. Composing-rooms. (Three rooms, 1. General section. 2. floor A. — 2. For the Journal of the Laws of the Empire. 2. floor B. — 3. Section for academical work and works in foreign languages.

Nr. 8, 9 e 10. Composizione. (Tre sale, 1. Sezione generale. 2. piano A. — 2. Bollettino delle leggi dell' impero. 2. piano B. — 3. Opere accademiche e di lingue straniere. 3. piano. A e B.)

Nr. 8, 9 et 10. Composition. (Trois salles. 1. Section générale. 2. étage A. — 2. Bulletin des lois de l'empire. 2. étage B. — 3. Ouvrages académiques et de langues étrangères. 3. étage A et B.)

Szedőtermek *(2-3. emelet)*

A szedőtermekben készültek a magasnyomtató eljáráshoz a nyomóformák.
Itt állították össze a nyomtatási ívméretnek megfelelő számú bélyegdúcból az illetékbélyegek nyomóformáit is.

Ezután a minőségellenőrzés következett.

Minden egyes nyomóformáról próbanyomatot készítettek. Magasnyomtatás esetén ezt praktikusan ezeken a kézisajtókon végezhették.

A próbanyomatok segítségével kiderültek az öntvényhibák, a galvánhibák (a nyomóforma információvesztése), a pozicionálási problémák, illetve az is, ha egy nyomóforma mérete, írásmagassága nem illeszkedik a többihez.

Az itt felfedezett hibákat még kisebb költségráfordítással javítani lehetett.

A nyomtatás előtt érdemes a nyomathordozóról, a papírról is néhány szót ejteni.

A vízjeles papírt több papírgyár szállította a nyomdának. A vízjel a papírgyártó gépen közvetlenül a szitaszakasz után kerül a papírba. Ekkor a vízjelhenger a még nagy víztartalmú papírba nyomódik. A nyomott részekről a rostok kiszorulnak, így amikor a papír átvilágítják, akkor a vízjelgrafika átlátszóbbá válik, mint a papír többi része, amely még a megfelelő rostkoncentrációt tartalmazza. A papírgyárak termékeit azonban nemcsak a vízjelek különböztetik meg, hanem a papírgyártásnál alkalmazott papírpép egyedi összetétele is. Ezáltal lehetséges a bélyegpapír gyártó szerinti beazonosítása, akkor is, amikor nem vízjeles papírra nyomtatták a bélyegeket, hanem valamilyen okból ettől eltértek. Az illetékbélyegek esetén ez azért fontos, mert már a papír ellenőrzésével megállapíthatták, hogy eredeti lehet-e a bélyeg.

Nézzük meg, milyen nyomtatási eljárásokat alkalmaztak az illetékbélyegek gyártásánál.

Az alnyomat (háttér) levélerezet mintája galvanoplasztikai öntvényről magasnyomtatással került a papírra.

A nyomdaiparban magasnyomtatásnak azt az eljárást nevezik, amelynél a nyomóforma nyomóelemei kiemelkedőek, ezek a kiemelkedő elemek egy síkban vannak. A festékezés során csak ezek a kiemelkedő elemek festékeződhetnek be. A nyomtatás közvetlenül róluk történik.
A magasnyomtatással készült nyomatokat elsősorban a festékátadás sajátossága miatt ismerhetjük fel. A nyomóerő hatására ugyanis a festék egy része a nyomóelem középéről kiszorul, ennek következtében a széleken a festékvastagság megnő, így a nyomat középen halványabb lesz, a széleken viszont sötétebb kontúrral rendelkezik.

A bécsi állami nyomdában a különböző terméktípusok nyomtatása elkülönített géptermekben történt.
A bélyegeket – az illetékbélyegeket is – a bankjegynyomó gépteremben nyomtatták szigorú elszámolás mellett.

Nézzük meg a következő nyomtatási fázist.

Az illetékbélyegek névérték specifikus középrészét több, neves illusztrátor metszete alapján metszet-mélynyomtatással (réznyomtatás) nyomtatták, a névérték magas- illetve mélynyomtatással készült.
A mélynyomtatásnál, ami 19. században elsősorban a réznyomtatást jelentette, a vonalak bemélyednek a forma síkjába. A vonalak mélysége a formakészítés technológiájából adódóan változó, a vastagabb vonalak mélyebbek, a vékonyabbak sekélyebbek, tehát nem a nyomóelemek, hanem a nemnyomó elemek vannak egy síkban. Festékezéskor a teljes forma, a nyomó és nemnyomó elemek befestékeződnek, a nemnyomó elemekről a festéket letörlik, vagy alkalmas késsel – rákellel - lehúzzák. A festéket csak a bemélyedő nyomóelemek tartják meg. A nyomtatás során az enyhén nedvesített, szívóképes papírt a többi nyomtatási eljáráshoz képest nagyobb nyomóerővel a nyomóformára sajtolják. A nedves papír a nyomóerő hatására szinte kihúzza a festéket a formából.
A réznyomtatással készült nyomatokat is elsősorban a festékátadás sajátossága miatt ismerhetjük fel. A vastagabb, mélyebb nyomóelemekbe a nyirkosított papír a nyomóerő hatására jobban benyomódik, belőlük nagyobb mennyiségű festéket képes felvenni. Mivel a vonalak középen a legmélyebbek, a nyomaton is a középrész az, ami a legsötétebbnek látszik. A réznyomtatású nyomatok esetén a vastag festékréteg, szinte tapinthatóvá teszi a nyomtatott grafikát.

A dián a bankjegynyomó gépterem metszetnyomtatást végző részlege látható. Érdemes megfigyelni a korabeli gépek meghajtásának módját is. A nyomtatáshoz szükséges forgómozgást a földszinti gőzgép biztosította, erőátviteli rendszere segítségével.

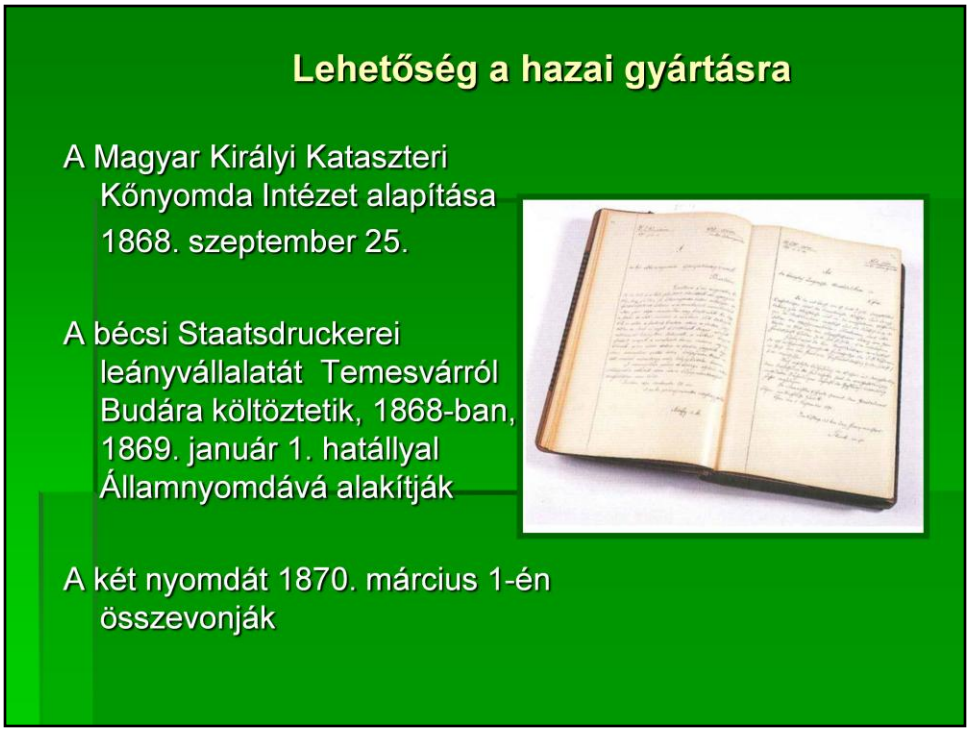
A magas és réznyomtatás után nyomatellenőrzés következett. A színhelyes, jól pozícionált példányokat átadhatták kikészítésre.
Az első művelet itt a a bélyegív hátoldalának enyvezése volt. Az ívek enyvezése kézi munkával ecset vagy kézihenger segítségével történt.
Az ívek száradása után az ívek sorperforáló géppel történő perforálása következett.
A perforálógép abban az időben viszonylag egyszerű hidraulikus szerkezet volt. Az ívre nyomtatott illesztőjel és a gépen található illeszték segítségével az íveket megfelelő pozícióba állították, majd a perforáló-szerszámot befogó perforálófejet lábpedál lenyomásával hozták működésbe.
A kikészítési folyamat is minőségellenőrzéssel zárult, majd ismételt leszámlálás és csomagolás következett.

Egy másik technológia szerint készültek az 1 és 2 kr-os hírlapilleték bélyegek, amelyek egy másik méretkategóriába is tartoznak, mivel méretük és alakjuk megegyezik az osztrák kiadáséval.
A bélyeg a fametszet galván másolatáról készült magasnyomtatással, perforálás nélkül.
Színük az osztrák bélyegekhez hasonlóan az 1 kr-osnál kék, a 2 kr-osnál barna.

A Katonai Határőrvidék számára készített illetékbélyegeknél a kizárólag magyar címert hordozó bélyegek használatát ellenezték a katonai területen, ezért felülnyomták a császári címer sas motívumával, olyan formában, hogy a katonai határőrvidéket jelző sas nem takarja, hanem csak kiegészíti a Magyarországot jelképező bélyegrajzot.
A sasos rajz három méretben készült: egy nagyobb a forintos, egy kisebb a krajcáros címletekhez, egy még kisebb a naptár- és hirdetvény bélyegekhez.
A ½ kr és az 1 kr értékek, valamint mindkét hirdetvény bélyeg *négyzetes* rajza új bélyegrajzokat igényelt azért, hogy igazodjon a kettős sasos felülnyomás a kör alakú kivágásához. A négy új kör alakú, meglehetősen leegyszerűsített bélyegrajzot nem réz-, hanem könyvnyomáshoz való felhasználásra készítették.
A hírlapilleték bélyegnél is problémát okozott az illesztés, mivel rajzuk csaknem teljesen kitöltötte a méretet, ezért a sasos felülnyomást nem lett volna jól látható. Ebben az esetben két teljesen új fametszet készült, némileg eltérő rajzzal, a sarkokban kevesebb díszítéssel, nem felülnyomtatásként, hanem egy menetben nyomtatva. Az 1 krajcáros érték itt is kék, a 2 krajcáros pedig barna.
A sasos felülnyomású bélyegek első gyártása 1868 októberében folyt (14 360 ív). Később további szállítások is történtek: 1869 januárjában 2 700, májusában 22 200, 1870 januárjában 1 000 és augusztusban 5 700 ívvel.

Eddig arról volt szó, hogy az 1867-es kiegyezés során létrejött pénzügyi egyezmény lehetővé tette a magyar pénzügyi kormányzat számára saját illetékbélyegek kiadását. Ezek a bélyegek, a postabélyegekhez hasonlóan, a bécsi állami nyomdában készültek, de kizárólag Magyarországon használták őket.

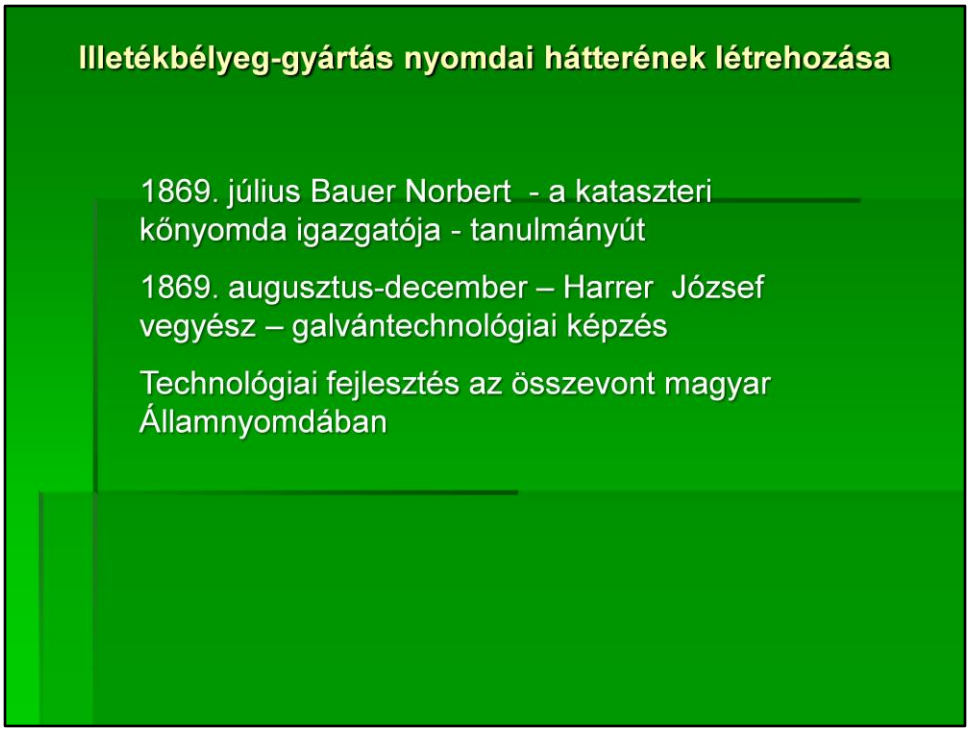
Időközben, mivel az önállóvá vált magyar pénzügyminisztérium nyomtatványigénye megnőtt, és ennek rugalmas, főleg gazdaságos biztosítása érdekében a minisztérium összevonta az irányítása alá tartozó két nyomdát, a Magyar Királyi Államnyomdát és a Magyar Királyi Kataszteri Kőnyomda Intézetet, lehetővé vált az illetékbélyegek gyártására alkalmas üzem létrehozása is.
A két nyomda közül a Magyar Királyi Államnyomdában elsősorban a nyilvánosságra hozatalig titkos kiadványokat, rendeleteket, állami költségvetés-tervezeteket nyomtatták. Ezen kívül a minisztérium működéséhez szükséges nyomtatványokat is itt állították elő.
A Magyar Királyi Kataszteri Kőnyomda Intézet eredetileg a pénzügyminisztérium X. ügyosztályának, az úgynevezett Állandó Kataszteri felmérés munkáit irányító hivatalnak volt a nyomdája. A kataszteri térképeket a minisztérium tiszti beosztásban lévő háromszögelő mérnökei készítették, az ő irányításukkal történt a térképek sokszorosítása is. A nyomtatás kőnyomtatással, vagy réznyomtatással történt. A pontos kataszteri térképek készítését a földtulajdon nagysága és minősége alapján kivetett földadó pontos meghatározása igényelte.

A két nyomdát azonban nemcsak összevonták, hanem jelentős költségráfordítással fejlesztették is azért, hogy az illetékbélyeg-előállítás technológiai követelményeinek is megfeleljen.

Három főosztályt alakítottak ki, ami természetesen változtatásokkal, de az 1970-es évek közepéig nagyvonalakban meg is maradt a nyomdában.

Az egyik a könyvnyomdai főosztály, amely a bécsi állami nyomda temesvári fióknyomdájának betűanyagával, gépeivel dolgozó magasnyomó üzem volt. Betűszedő, betű-és tömöntő, könyvnyomó, könyvkötő és árukiadó részlegekre tagozódott.
A másik főosztály a kataszteri kőnyomdából átkerült térképészeti osztály volt a rajzoló, térképmásoló, kőnyomó és fénymásoló részlegekkel.
A harmadik főosztály, a hitelosztálynak nevezett értékcikkeket előállító főosztály volt, amely a galvanizáló, másoló, maratő, réznyomó, enyvező és bélyegkikészítő egységekre tagozódott. Ez egy teljesen új, előzmények nélküli üzemet jelentett a nyomdában. Ehhez a főosztályhoz tartozott még az értékcikkraktár is.

Hogyan is kezdett működni ez az úgynevezett Hitel főosztály? Ezt a nevet egyébként a bécsi állami nyomda hasonló termékeket gyártó üzemmegnevezésére gondolva vették át.

Az illetékbélyeg gyártással kapcsolatosan a bécsi állami nyomda már 1868 májusában segítséget adott volna egy megfelelő intézmény berendezéséhez és a személyzet kiképzéséhez. Ezt akkor igénybe venni nem tudták, de 1869 júliusában *Bauer Norbertet,* a királyi kőnyomda igazgatóját a nyomdába irányították, hogy többek között a bélyeggyártást is tanulmányozza. Bauer ezt követően *Harrer Józsefet,* a budai műszaki egyetem kémiai tanszékének tanársegédjét küldte a nyomdába, elsősorban azért, hogy a galvanizálási folyamatot a gyakorlatban elsajátítsa. *Harrer* augusztus elejétől 1869 decemberéig maradt Bécsben, és a Pénzügyminisztérium kérésére hivatalos bizonyítványt kapott az oktatásáról. Ezután az új magyar Állami Nyomda galvánüzemének vezetője lett.
A gyártáshoz szükséges berendezések nagy részét, a rézsajtókat, perforáló gépeket és a személyzet képzését a bécsi állami nyomda biztosította. Az összevont nyomda későbbi igazgatója, Bauer személyesen vezette az a gépátadásra vonatkozó tárgyalásokat, a technológia átvételét.
1870. augusztus végéig, a bélyeggyártás budai beindításáig a magyar Értékcikkraktár megrendeléseit továbbra is a bécsi állami nyomda teljesítette. Ezt követően az újonnan létrehozott üzemben megkezdődött a bélyegek gyártása, de az alaplemezeket és a papírt még a bécsi állami nyomdából kapták.

További illetékbélyeg kiadások

Papír: osztrák

Nyomógépek:
Magasnyomó gyorssajtó
Metszetnyomó sajtó

Enyvezés: kézi
Perforálás: sorperforálás, fésűsfogazás

Szigorú számadás

A bélyegeket eleinte tehát az osztrák nyomdától átvett vízjeles papírra nyomtatták, később, amikor ez elfogyott vízjel nélküli papírra. A nyomtatás 1873 második felétől ismét vízjeles papírra történt. A vízjel 1873-tól Magyar Királyi Bélyegjegyek (kr, F) szövegű ívvízjel, 1876-tól Krajcár és Forint vízjel, 1881-től kr vízjel.

A réznyomtatású középrész színe kezdetben fekete, a magasnyomtatású alnyomaté zöld. Ez a színösszeállítás 1880. január 1-jétől módosult. Ekkor a krajcáros alnyomat barna, a forintos rózsaszínű lett. 1891-től a középrész és az alnyomat színe is megváltozott. A krajcáros középrész zöld, a forintos kék, a krajcáros alnyomat szürkésbarna, a forintos lilásszürke lett.

A bélyegperforálás kezdetben sorfogazással történt, majd 1887-től a fésűsfogazást is bevezették. A fésűsfogazás miatt a bélyegképek közötti távolság növelésére lett szükség, ezért a bélyegív beosztását is megváltoztatták.

Az első illetékbélyegek kiadások a valutarendszer megváltozásáig voltak forgalomban. 1898. július 1-jén már korona fillér névértékekkel bocsátották ki az illetékbélyegeket. De a régieket még két hónapig 1898. augusztus 31-ig használhatták.

Köszönet a Bélyegmúzeum munkatársainak és Szücs Károlynak a bélyegillusztráció biztosításáért

Köszönöm figyelmüket!

Dr. Novotny Erzsébet
ANY Biztonsági Nyomda Nyrt.
novotny@any.hu